

Borawska, Teresa

Brigitte Poschmann (18 marca 1932 -
12 lutego 2008)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 235-238

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

BRIGITTE POSCHMANN (18 MARCA 1932–12 LUTEGO 2008)

12 lutego 2008 roku odeszła na zawsze jedna z najbardziej dociekliwych badaczek przeszłości i także teraźniejszości Warmii.

Urodzona 18 marca 1932 r. we wsi Waltersmühl (obecnie Konradowo w powiecie lidzbarskim) Brigitte Poschmann była drugą córką Theodora Poschmanna oraz Hedwig, z domu Golombiewski. Przodkowie Poschmannów zamieszkiwali na Warmii od 1338 r., a od 1501 r. byli właścicielami dóbr ziemskich w Waltersmühl. Właśnie tam Brigitte Poschmann przez cztery lata uczęszczała do szkoły podstawowej, a następnie przeniosła się do żeńskiej szkoły w Olsztynie. Od stycznia 1945 r. przeżywała okropności kończącej się wojny i w listopadzie tego roku wraz z rodziną zmuszona została do opuszczenia Warmii. Po kilkumiesięcznej podróży w trudnych powojennych okolicznościach zamieszkała najpierw w Lutten koło Oldenburga, a następnie przeniosła się do pobliskiego miasteczka Vechta. Tam też od Wielkanocy 1946 r. kontynuowała naukę w prywatnej katolickiej szkole średniej i w lutym 1952 r. zdała maturę. Studiowała potem historię, germanistykę i filozofię na uniwersytetach w Münster i Marburgu, gdzie w 1957 r. złożyła egzamin państwowy dla nauczycieli. Nie podjęła jednak pracy w swoim zawodzie i wiosną 1958 r. została asystentką profesora Herberata Grundmanna (1902–1970) i przystąpiła do pisania rozprawy doktorskiej na temat formalno-prawnych relacji między zakonem krzyżackim a biskupami i kapitułami pruskimi w średniowieczu. Po odejściu w następnym roku profesora Grundmanna do Monachium Brigitte Poschmann na zlecenie Historische Kommission für ost-und westpreussische Landesforschung oraz Historische Kommission für Pommern wyjechała do Archiwum Państwowego w Getyndze (Staatlicher Archivlager), gdzie do połowy 1960 r. zajmowała się edycją czwartego tomu „Preussisches Urkundenbuch” i Altpreussischer Biographie oraz sporządzeniem indeksu do 7 i 8 tomu Pommersches Urkundenbuch.

W 1960 r. Brigitte Poschmann promowała się na podstawie opublikowanej w Münster rozprawy *Bistümer und Deutscher Orden in Preussen 1243–1525. Untersuchung zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Ordenslandes*. Przedrukowana dwa lata później na łamach *Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands* (Bd. 30, H. 2, s. 227–356) zyskała uznanie niemieckich i polskich badaczy i cytowana jest w publikacjach naukowych do dzisiaj. W latach 1960–1961 Brigitte Poschmann uzupełniała studia w Marburgu w szkole dla archiwistów oraz odbyła tam praktykę w Archiwum Państwowym. Potem jako pierwsza kobieta w Dolnej Saksonii pracowała w archiwach państwowych w Osnabrück, Aurich oraz Wolfenbüttel. Doceniono wówczas jej wszechstronne umiejętności, skoro w 1968 r. została dyrektorem (jako pierwsza kobieta w Europie) Archiwum Państwowego w Bückeburgu, ulokowanego w lewym skrzydle zamku książąt Schaumburg-Lippe. Jeszcze na początku 1970 r. Brigitte Poschmann wystąpiła z koncepcją zorganizowania w archiwum Pracowni Konserwacji Papieru i opracowała główne założenia i metody realizacji tego projektu pt. *Massenrestaurierung. Protokoll einer Arbeitstagung im Staatsarchiv Bückeburg vom 17/18 Februar 1970* (Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung, Bd.30, 1974). Swoim doświadczeniem i przemyśleniami w tym zakresie po-

dzieliła się jeszcze w 1991 r. na łamach 44 numeru *Der Archivar* w artykule pt. *Konzeption und Bau einer Konservierungsanlage für Archivalien*.

Od początku też Brigitte Poschmann angażowała się w życie naukowe i kulturalne przybrałej małej „ojczyzny” i w 1970 r. została prezesem lokalnego towarzystwa historycznego (*Historische Arbeitsgemeinschaft für Schaumburg*). Troszczyła się wówczas nie tylko o zapewnienie Towarzystwu funduszy, ale również zredagowała kilka tomów *Schaumburger Studien* (Bd. 39–40, 41, 45, 49). Pierwszy z nich zawierał dokumenty dotyczące żeńskiego klasztoru Fischbeck, pozostałe natomiast były plonem naukowych spotkań poświęconych działalności Johanna Gottfrieda Herdera w Bückeburgu (*Bückeburger Gespräche über Johann Gottfried Herder*, 1979, 1983, 1988). Dzięki odnalezionym w archiwum nieznanym dotąd źródłom poszerzyła również wiedzę na temat aktywności Herdera w służbie księcia Schaumburg-Lippe (*Herders Tätigkeit als Konsistorialrat und Superintendent in Bückeburg*). Swojej nowej małej „ojczyźnie” poświęciła również tomik zawierający teksty najważniejszych dokumentów z przeszłości regionu (*Unser Schaumburger Land in Dokumenten, Rinteln, Bösendahl*, 1979) i współpracowała z mieszczącym się w Bad Nenndorf towarzystwem literackim (*Agnes-Miegel-Gesellschaft*) zajmującym się dorobkiem królowieckiej poetki Agnes Miegel (1879–1964).

Najbardziej jednak Brigitte Poschmann czuła się związana emocjonalnie i naukowo ze swoją rodzinną Warmią. Już jako studentka została członkiem reaktywowanego w 1955 r. w Münster Warmińskiego Towarzystwa Historycznego (*Historischer Verein für Ermland*). Brała też żywy udział w dyskusjach jej członków na temat zadań Towarzystwa w nowej sytuacji historyczno-politycznej, a swoje refleksje i przemyślenia zamieszczała zazwyczaj na łamach *Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands* (cyt. ZGAE) bądź *Unsere ermländische Heimat*. Między innymi oceniała krytycznie zaniedbania historiografii niemieckiej tkwiącej wciąż w tradycjach historiografii zakonnej i pruskiej, której zarzucała niezrozumienie odrębności historycznych katolickiej Warmii w ramach Prus Wschodnich (*Das Ermland in der deutschen Geschichtsschreibung der Gegenwart*, ZGAE, Bd. 44:1988, s. 7–27). Podkreślała natomiast zasługi Towarzystwa dla zrozumienia odmienności rozwoju historycznego, społecznego i gospodarczego biskupstwa warmińskiego w Prusach. Między innymi szeroko omówiła wkład Franza Hiplera, Eugena Brachvogla i Hansa Schmaucha w badania nad Kopernikiem i jego środowiskiem warmińskim (*Der Beitrag ermländischer Historiker zur Copernicus-Forschung*, ZGAE, Bd. 36:1972, s. 11–28).

Podobnie jak wielu jej współczesnych historyków niemieckich (Anneliese Birch-Hirschfeld, Hans-Jürgen Karp, Hartmunt Boockmann, czy Udo Arnold), Brigitte Poschmann rozumiała potrzebę zaakceptowania nowego układu politycznego po 1945 r. oraz uwzględnienia dorobku badaczy polskich, zajmujących się przeszłością jej ojczyzny. Nauczyła się więc języka polskiego i stała się niestrudzoną recenzentką wielu cennych polskich i niemieckich prac, ogłaszanych w latach 1967/1968 na łamach *Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands* (zamieściła 80 recenzji oraz dziesiątki niezliczonych krótkich omówień zawartości wielu ważnych dla przeszłości Prus czasopism w dziale *Zeitschriftenumschau*).

Wybór Brigitte Poschmann na przewodniczącą Warmińskiego Towarzystwa Historycznego w 1971 r. zbiegł się z procesem odprężenia w stosunkach polsko-niemieckich, po zawarciu układu między PRL a RFN w dniu 7 grudnia 1970 r. Od kwietnia do września 1972 r. jako stypendystka UNESCO przebywała w Polsce, gdzie przeprowadziła rozległą kwerendę w wielu archiwach i bibliotekach w Toruniu, Gdańsku, Olsztynie i Krakowie oraz nawiązała kontakty z wieloma polskimi badaczami przeszłości Warmii. Opiekę naukową przejął wówczas prof. Karol Górski, który kładł nacisk nie tylko na konieczność zapoznania się stypendystki niemieckiej z dorobkiem kopernikanistyki polskiej, ale i z najważniejszymi zabytkami historii kultury i sztuki polskiej. Brigitte Poschmann wzięła również

udział w naukowej sesji kopernikańskiej w Olsztynie (9–10 lutego 1973 r.) i dzieliła się swoimi wrażeniami z pobytu w Polsce na zjeździe członków Towarzystwa w marcu 1973 r. w Kolonii oraz w październiku 1974 r. w Münster. Informowała również czytelników *Unsere ermländische Heimat* o obchodzonej 500. rocznicy urodzin Kopernika w Toruniu, Norymberdze, Getyndze i Bonn oraz zaprezentowała najważniejsze publikacje polskie dotyczące fromborskiego astronoma.

Odtąd też niejednokrotnie uczestniczyła w naukowych spotkaniach w Olsztynie poświęconych ważnym problemom z przeszłości Warmii. Była bowiem zwolenniczką bliskiej współpracy polsko-niemieckiej w dziedzinie historiografii warmińskiej i wskazywała na niedostatki badań naukowych obu stron, jak i konieczność podejmowania trudnych problemów dotyczących szczególnie historii nowożytnej i najnowszej. Ubolewała zwłaszcza nad dostrzeganym w polskich badaniach, za wyjątkiem historii Kościoła, zatraceniem historycznej i geograficznej jedności Warmii. Przedmiotem polskich opracowań było bowiem szeroko rozumiane województwo olsztyńskie, określane również potocznym pojęciem „Warmia i Mazury”, chociaż obszary te o całkowicie odmiennej tradycji i różnym rozwoju historycznym nie stanowiły nigdy jedności. Ponadto wyraźnie wskazywała na potrzebę poznawania losów duchowieństwa i społeczeństwa warmińskiego doświadczonych okrutnie skutkami ostatniej wojny i doceniała wartość najnowszych źródeł, np. kronik rodzinnych czy nawet starych pocztówek z widokami miast. Praktyczny charakter miały jej reksje pt. *Wspólnoty Warmiaków w Niemczech po 1945 roku* (opublikowane w Komunikatach Mazursko-Warmińskich w 1996 r.), jak i syntetyczne informacje na temat obszaru i podziału administracyjnego (na dekanaty i parafie) powołanego przez Jana Pawła II (bullą *Totus Poloniae populus* z 25 marca 1992 r.) arcybiskupstwa warmińskiego (ogłoszone w *Unsere ermländische Heimat*, 1994). Od 1981 r. zapraszała również polskich badaczy na spotkania z członkami Towarzystwa Warmińskiego w Republice Federalnej Niemiec i sama też chętnie spędzała wolny czas w Polsce.

Paradoksalnie do nawiązania ściślejszych i prawdziwie przyjacielskich związków ze środowiskiem historyków polskich przyczyniło się wprowadzenie stanu wojennego w Polsce w 1981 r. Brigitte Poschmann starała się wówczas pomagać kolegom w przezwyciężaniu trudności życia codziennego i wspierała ich materialnie, a także wysyłając liczne paczki z żywnością oraz lekarstwami. Gościła również chętnie w domu wielu Polaków odwiedzających tak prywatnie, jak i służbowo (stypendystów) Republikę Federalną Niemiec. Zawsze była wierna przyjaciołom, chociaż nie wszyscy potrafili dostrzec i należycie docenić wartość jej głębokiego zaangażowania.

Trudna sytuacja rodzinna w 1989 r. zmusiła Brigitte Poschmann najpierw do rezygnacji z kierowania Towarzystwem Warmińskim, a trzy lata później w 1992 r. do przejścia na emeryturę. Nie zaprzestała jednak zajmowania się przeszłością i teraźniejszością swojej dawnej ojczyzny. Oprócz naukowych rozważań na temat specyfiki ustrojowej Warmii w czasach nowożytnych opublikowała wiele biogramów (większość z nich ukazało się w *Altpreussische Biographie*). Przykładała ogromną wagę do publikacji źródeł i w 1997 r. zredagowała naukowo oraz wydała wspólnie z Reinholdem Hellingiem najstarsze tabele podatkowe (*Die Bevölkerung des Ermlandes 1773. Die älteste Prästationstabellen des Hochstift*), czyli wykaz obciążeń podatkowych biskupstwa warmińskiego na rzecz skarbu pruskiego po wcieleniu biskupstwa do Prus w 1773 r. (ukazały się one w trzech tomach jako 13. Beiheft do *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*).

Dobrze zapowiadały się również podejmowane w latach dziewięćdziesiątych XX w. przez Towarzystwo Warmińskie projekty napisania wspólnie z Hansem Jürgenem Karpem naukowej monografii Warmii oraz biografii Maximiliana Kallera (1880–1947), mającej posłużyć wyniesienia tego biskupa warmińskiego na ołtarze. Napisany na kanwie zebranych materiałów źródłowych obszerny artykuł o M. Kallerze (ogłoszony w *Zeitgeschichte in Lebensbildern*, Bd. 7, Mainz 1994)

dowodzi świetnego przygotowania Brigitte Poschmann do przyjętego zadania, nie tylko umiejętności analizy przekazów źródłowych, ale też szacunku do tej zasłużonej dla Warmii postaci.

Niestety, długotrwała choroba uniemożliwiła jej realizację dalszych planów naukowych. Zmarła 12 lutego 2008 r. w Münster i pochowana została na cmentarzu miejskim w Bückebergu. Brigitte Poschmann pozostanie na zawsze w dobrej pamięci nie tylko wielu historyków, ale i ludzi, którym „czyniła dobro”. Swoją siłę czerpała nie tylko z głębokiej chrześcijańsko-katolickiej wiary i przykładu Maximiliana Kallera, ale również długoletniej współpracy z wieloma członkami Towarzystwa Warmińskiego na czele z Annaliese Birch-Hirschfeld (1903–1998), o której napisała wiele ciepłych słów w pięknym biogramie na łamach *Altpreussische Biographie*, Bd. V/1 w 2000 r.

Brigitte Poschmann niestrudzenie szerzyła wiedzę na temat swojej dawnej ojczyzny i mocno broniła własnych, nie zawsze popularnych, poglądów tak w kręgach naukowych, jak i wśród członków Towarzystwa Warmińskiego. Opublikowała przeszło sto prac, a wszystkie one, nawet te popularno-naukowe, zostały głęboko przemyślane i są nadal godne uwagi. Była niewątpliwie samodzielnie myślącym historykiem i bardzo dobrym człowiekiem. Zasłużyła na trwałe miejsce w historiografii Prus Wschodnich i Zachodnich. Od 1962 r. była członkiem zwyczajnym Towarzystwa Historycznego do Dziejów Pomorza (*Historische Kommission für Pommern*) oraz Komisji Historycznej do Badania Prus Wschodnich i Zachodnich (*Historische Kommission für ost-und westpreussische Landesforschung*), a w latach 1971–1998 członkiem zarządu tego ostatniego gremium.

Zaangażowanie Brigitte Poschmann w inicjowanie badań nad przeszłością Kościoła warmińskiego doceniła również Stolica Apostolska. W 1979 r. otrzymała ona, wspólnie z A. Birch-Hirschfeld, medal Jana Pawła II „*Pro Ecclesia et Pontifice*”.

Teresa Borawska (Toruń)